

Boekbespreking 1

A.C. Bouman, *De Nederlandse Veenmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Sphagnopsida*, Stichting Uitgeverij KNNV in samenwerking met de Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV, Utrecht, 2002, 150 pag., € 29,95 (€ 24,95 voor KNNV-leden bij de KNNV; € 17,= voor leden van de Bryologische Lichenologische Werkgroep bij de werkgroep), ISBN 90-5011-162-9 [verschenen in de reeks KNNV Natuurhistorische Bibliotheek Nr. 70]. — Veenmossen zijn de bekendste mossen. Zij domineren meestal de vegetatie van levende hoogvenen, maar ze komen in verschillende natte tot vochtige, voedselarme tot matig voedselrijke standplaatsen voor. Een groot aantal veenmossoorten is kenmerkend voor bepaalde plantengemeenschappen van natte tot vochtige standplaatsen. Veenmossen spelen bij de vorming van hoogvenen een cruciale rol, omdat zij de afbraak van dood organisch materiaal sterk vertragen. Dit doen ze door het verhogen van de zuurgraad van hun omgeving en het creëren van een zuurstof-arm milieu door grote hoeveelheden water als een spons vast te houden. Door dit water-vasthoudend vermogen is 'veenmos' ook in de horticuultuur een belangrijke grondstof.

Veenmossen zijn als groep duidelijk herkenbaar, maar de verschillende soorten zijn morfologisch vaak zeer variabel. Het op naam brengen van veenmossoorten is daardoor vaak lastig en daarom voor menige bryoloog een bron van frustratie geweest. Met het verschijnen van de flora en verspreidingsatlas van '*De Nederlandse Veenmossen*' is het eindelijk mogelijk zelf verzamelde veenmossen met voldoende zekerheid op naam te brengen. De veenmosflora is een vervolg op de eerder verschenen flora's en verspreidingsatlassen van '*De Nederlandse Bladmossen*'¹ (1989) en '*De Nederlandse Levermossen & Hauwmossen*'² (1996). Er bestaat nu voor het eerst in de geschiedenis een compleet overzicht van de hele Nederlandse mosflora.

De bewerking van de Nederlandse veenmossen is uitgevoerd door Ad (A.C.) Bouman, met medewerking van Arno (A.C.A.M.) van der Pluijm voor *Sphagnum* sectie *Squarrosa* en Gerard (G.M.) Dirkse voor de secties *Sphagnum*, *Rigida* en *Subsecunda*. De opzet van de bewerking volgt die van '*De Nederlandse Bladmossen*' en is gebaseerd op een kritische revisie van bijna alle beschikbare Nederlandse herbariumcollecties van veenmossen en bovendien van veel andere collecties die door de auteur zijn gecontroleerd; in totaal zijn ongeveer 11.000 collecties bekeken. Alle gegevens van het onderzochte materiaal zijn opgenomen in het waarnemingenarchief van de Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.

Het boek volgt de structuur van '*De Nederlandse Levermossen & Hauwmossen*'² en behandelt 35³ in Midden- en West-Europa voorkomende veenmossoorten, gegroepeerd in 6 secties. Van deze 35 soorten komen er 30 in Nederland voor, maar daarvan zijn er slechts 6 soorten algemeen in Nederland. '*De Nederlandse Veenmossen*' geeft voor de soorten de correcte wetenschappelijke en Nederlandse naam en soms enkele synoniemen. Per soort bevat het boek een korte, maar duidelijke, goed leesbare beschrijving, die wordt aangevuld met een korte diagnose van kenmerken gericht op het herkennen en onderscheiden van de behandelde soort. Waar nodig, wordt de behandelde soort vergeleken met soorten die ermee kunnen worden verward. Bij iedere soort wordt informatie gegeven over het areaal (in de wereld) en tamelijk gedetailleerd het voorkomen en de verspreiding van de soort in Nederland. De ecologie (habitat) van iedere in Nederland voorkomende veenmossoort worden treffend behandeld. Het noemen van vaatplant- en mossoorten die vaak samen met het desbetreffende veenmos op een bepaalde standplaats voorkomt versterkt het beeld van de ecologie van een soort; 'begeleidende' soorten kunnen per standplaats verschillen. Vaak wordt bij de behandeling van een veenmossoort aanvullende informatie gegeven in de vorm van meestal korte en soms lange, maar altijd relevante opmerkingen.

Bij de behandeling van de Nederlandse veenmossoorten is per soort een plaat opgenomen met detailtekeningen van stengel- en takbladen en hun celnet, stengel- of takhyalodermis in zij aanzicht, en stengels en takbladen in dwarse doorsnede. De door de auteur gemaakte detailtekeningen zijn van goede kwaliteit en geven een goed beeld van de soort. De gekozen compilatie van de platen maken de verschillende soorten onderling goed vergelijkbaar en vormen een grote steun bij het op naam brengen van veenmossen. Habitustekeningen ontbreken, maar dit wordt ruimschoots goed gemaakt door 19 prachtige en illustratieve kleurenfoto's van 16 veenmossoorten.

Bij de behandeling van iedere soort wordt de verspreiding binnen Nederland weergegeven in een kaartje, gesplitst tussen voorkomen vóór en na 1950. De presentatie van de verspreiding van de

soorten is duidelijk (de lichte afdruk van het grid, de grote waterstromen, de kustlijn en buitengrenzen van Nederland doet wel afbreuk aan de kwaliteit van deze verspreidingskaarten).

De vijf Midden- en West-Europese soorten die niet – of alleen subfossiel – in Nederland voorkomen zijn, m.i. terecht, in de veenmosflora opgenomen om de flora breder toepasbaar te maken. Deze soorten worden in vergelijking met de Nederlandse soorten zeer beknopt behandeld met een korte diagnostische beschrijving, een omschrijving van het areaal en een korte karakterisering van de ecologie. Soms wordt er een korte vergelijking met andere soorten of beknopt andere informatie gegeven. De behandeling van de soorten die niet in Nederland voorkomen wordt door het gebruik van een kleiner lettertype typografisch duidelijk afgescheiden van de behandeling van de wel in Nederland voorkomende soorten.

De veenmosflora bevat een korte, maar duidelijke algemene uitleg over de ecologie van veenmos- en hun belangrijkste standplaatsen (gerubriceerd in graslanden, laagvenen, en hoogvenen, vennen en natte heide). Per standplaats of successiestadium van standplaats worden de voor deze standplaats of dit successiestadium karakteristieke veenmossoorten genoemd. Het is bijzonder nuttig (eigenlijk onmisbaar) voor het goed op naam brengen van veenmossoorten, dat de flora verder een heldere uitleg geeft over de morfologie van veenmossen en verder richtlijnen voor verzamelen en prepareren en een verklarende woordenlijst met duidelijke omschrijvingen van de gebruikte vaktermen en begrippen bevat. Het is heel plezierig dat de belangrijkste termen worden verduidelijkt met behulp van tekeningen (in Fig. 3), al hadden deze wat groter afgedrukt mogen worden. De veenmosflora bevat twee hoofdsleutels: een veldsleutel voor 28 Nederlandse soorten en een sleutel naar de 6 secties van *Sphagnum*; bij de secties is een determinatiesleutel naar de soorten opgenomen. Het gebruik van een veldsleutel kent zijn beperkingen, o.m. door de variabiliteit van de veenmossen waar in het boek zelf ook terecht op gewezen wordt. Een veldtest door Cris Hesse bracht aan het licht dat het gebruik van de veldsleutel wel enige oefening vergt. Een praktisch bezwaar van de veldsleutel is dat bij de namen van de soorten in de sleutel verwijzende paginanummers ontbreken, waardoor de behandeling van de soorten via de registers gevonden moet worden (dat is in het veld onhandig). Een verwijzing naar de foto's was in de veldsleutel ook welkom geweest. Desondanks lijkt de veldsleutel (met de in de flora opgenomen foto's) een nuttig hulpmiddel te zijn om soorten in het veld – en zeker binnen een beperkt onderzoeksgebied – goed te leren kennen, wat ook met de veldsleutel wordt beoogd.

In de op microscopische kenmerken gebaseerde determinatietabellen naar de secties en soorten lijken de goede eigenschappen van de sleutels van Dierßen⁴ en Daniels & Eddy⁵ verenigd. De tabellen werken verrassend goed. Normaal ontwikkelde planten kunnen met behulp van de tabellen goed en snel op naam worden gebracht. Door de morfologische variatie van veenmossen blijft het determineren soms lastig, maar als onverhoopt ergens bij het determineren een verkeerde keuze wordt gemaakt, wordt dat door de tabellen (en uit de beschrijvingen en platen) al snel duidelijk. Het plezierige van de tabellen is, dat het dan niet moeilijk is te achterhalen waar de bewuste fout is gemaakt.

'*De Nederlandse Veenmossen*' is een zeer goed verzorgd boek en is een nieuw standaardwerk voor de Nederlandse bryologie. De tabellen werken plezierig en veenmossen zijn er goed mee op naam te brengen. Het boek is onmisbaar voor bryologen, maar ik wil het anderen met een brede belangstelling voor de plantenwereld of een passie voor de flora van zompige standplaatsen ook sterk aanbevelen!

Hans Kruijer

1. A. Touw & W.V. Rubers. 1989. De Nederlandse Bladmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Musci (*Sphagnum* uitgezonderd). Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
2. S.R. Gradstein & H.M.H. van Melick. 1996. De Nederlandse Levermossen & Hauwmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Hepaticae en Anthocerotae. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
3. De zeer zeldzame, alleen in Bretagne en noordwestelijk Spanje voorkomende soort *Sphagnum pylaesii* is alleen in de sleutel naar de secties van *Sphagnum* opgenomen.
4. K. Dierßen. 1996. Bestimmungsschlüssel der Torfmoose in Norddeutschland. Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft Geobotanik in Schleswig-Holstein und Hamburg 50: 1–86.
4. R.E. Daniels & A. Eddy. 1985. Handbook of European Sphagna. Institute of Terrestrial Ecology, Huntingdon.